

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาประเทศโดยที่มีการจัดการศึกษาเป็นวิธีการหลักที่สำคัญที่สุด การจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีการพัฒนาทั้งด้านปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตราที่ 23 ซึ่งระบุว่า การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และมาตรา 24 วรรค 4 ที่ระบุว่าจัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นสัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

ด้วยเหตุดังกล่าวหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 จึงกำหนดเกณฑ์การจบหลักสูตรสำหรับทุกช่วงชั้นว่าผู้เรียนต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนดไว้เป็นเกณฑ์ข้อหนึ่งด้วย ซึ่งยังไม่เคยปรากฏมาก่อนในหลักสูตรการศึกษาที่ผ่านมา เนื่องจากในอดีตนั้นระบบการศึกษาต้องการให้นักเรียนเป็นคนเก่ง มีความรู้ความสามารถ มีความจำดี สามารถประกอบอาชีพได้ แต่ปรากฏว่าคนฉลาดที่มีความเห็นแก่ตัวและไม่ซื่อสัตย์สุจริต มักฉ้อราษฎร์บังหลวง และคดโกงแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนได้อย่างแนบเนียนสร้างปัญหาอย่างใหญ่หลวงแก่ชาติบ้านเมือง แท้ที่จริงแล้วเป้าหมายของการศึกษาไม่เพียงแต่ต้องการคนเก่งเท่านั้น คนดีเป็นสิ่งที่ต้องการอันดับแรก ระบบการศึกษาต้องการคนมีคุณธรรม เสียสละ รับผิดชอบในหน้าที่ของตน และทำประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน รวมทั้งต้องการคนที่มีความสงบและมีความสุขด้วย (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, 2543, หน้า 2-3)

เป็นที่ตระหนักโดยทั่วไปว่าการจัดการศึกษาในโรงเรียนมีบทบาทโดยตรงในการพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และได้ดำเนินการเพื่อให้เป้าหมายดังกล่าวบรรลุผล อาทิ โครงการโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ทั้งการบริหารและการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน โดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลัก

ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) ซึ่งต้องมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบต่อเนื่องสอดคล้องกันเป็นภาพรวมทั้งโรงเรียน และได้ความร่วมมือจากทุกฝ่ายตั้งแต่ระดับบริหารจนถึงระดับปฏิบัติการ การจัดการเรียนเรียนรู้ในห้องเรียน นับเป็นส่วนสำคัญในการที่จะได้สอดคล้องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่นักเรียน ดังที่ คณะอนุกรรมการศึกษาแนวทางการพัฒนาทางคุณธรรมจริยธรรม(2535, หน้า 22-23) ได้กล่าวว่า การสอนจริยธรรมไม่ควรจำกัดอยู่ที่ครูผู้สอนวิชาจริยศึกษาเท่านั้น ครูทุกคนควรจะต้องมีส่วนในการสอนจริยธรรม เพราะจริยธรรมสามารถสอดแทรกอยู่ในทุก ๆ วิชาในลักษณะการสอนแบบบูรณาการ แต่จากการที่ครูผู้วิจัยได้สังเกตการจัดการเรียนรู้ในระดับชั้นเรียนภายในโรงเรียนพร้าววิทยาคมซึ่งเป็นโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธด้วยนั้น พบข้อสังเกตว่าครูยังให้น้ำหนักความสำคัญกับ 'ความรู้' ที่นักเรียนต้องได้รับมากกว่า 'ความดี' ที่ต้องมีต้องเกิดกับนักเรียน ดังนั้นการจัดกิจกรรมในห้องเรียนจึงไม่พบสิ่งที่เรียกว่า การพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิและปัญญาอย่างบูรณาการอันเป็นความมุ่งหมายของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ การปลูกฝังด้านจริยธรรมความดีให้กับนักเรียนจึงเกิดขึ้นตามโอกาส เช่น การกล่าวตักเตือนหรือการลงโทษเมื่อนักเรียนทำผิด ซึ่งอาจจะไม่เพียงพอเพราะยังพบว่ามึนักเรียนที่มีคุณลักษณะไม่พึงประสงค์ อันได้แก่ ไม่มีระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ กิริยาก้าวร้าว หรือทุจริตในการสอบเป็นต้น ถ้าจะพิจารณาตามหลักไตรสิกขาแล้ว การจัดกิจกรรมในชั้นเรียนของครูยังจัดอยู่ในระดับขั้นศีล แต่ไม่มีการพัฒนาไปสู่ขั้นสมาธิหรือปัญญา ดังนั้นสิ่งที่ควรพิจารณาต่อไปจึงอยู่ที่ว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้การจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนสามารถบูรณาการหลักไตรสิกขาได้อย่างเหมาะสมโดยให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของนักเรียนทั้ง เก่ง ดี และมีสุขไปพร้อม ๆ กัน

อนึ่งเมื่อผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่ผ่าน ๆ มาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียน พบว่าผู้พัฒนามักใช้กิจกรรมที่ดำเนินการภายใต้ทฤษฎีทางจิตวิทยา เช่น งานวิจัยของ อ้อยทิพย์ ทองดี (2537) ที่พัฒนาความรับผิดชอบของนักเรียนโดยการสร้างความตระหนักและการปรับพฤติกรรม งานวิจัยของ ฌฐกรณ์ สิริชัย (2541) ที่พัฒนาพฤติกรรมการประหยัดของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้กระบวนการทำค่านิยมให้กระจ่าง งานวิจัยของ กัลยา สุริย์ (2546) ที่พัฒนาความรับผิดชอบและความเชื่อมั่นของนักเรียนโดยใช้กิจกรรมกลุ่ม ซึ่งวิธีการตามที่กล่าวมาเป็นการพัฒนาที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความคิดตามหลักความเป็นเหตุผล หรือเกิดปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นแล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรมตามมา ดังที่มีกล่าวไว้ในพระพุทธศาสนาว่าปัญญาเกิดจากการฟังหรือการเรียนรู้ (สุตมยปัญญา) ปัญญา

เกิดจากการคิด (จินตมยปัญญา)แต่อย่างไรก็ตามในทางพระพุทธศาสนานั้นยังมีปัญญาที่ถือได้ว่าเป็นปัญญาสูงสุด คือ ภาวนามยปัญญา หรือปัญญาที่เกิดจากการภาวนานั้นเอง (เฉลียว ปิยะชน, 2534, หน้า 117) ภาวนามยปัญญาเป็นปัญญาที่เกิดจากการถอนความคิดจากช่องหรือกรอบมาอยู่ที่ความเป็นกลางมาสัมผัสกับความเป็นจริงทำให้ความคิดหยุดไปใช้ความสงบเป็นเครื่องมือให้เกิดปัญญา(ประเวศ วะสี, 2529, หน้า 162-169) วิธีการหนึ่งที่สามารถปฏิบัติได้ก็คือการฝึกสติและสมาธิ ผู้ที่ฝึกสติและสมาธิจะสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้นอันเกิดจากการมีปัญญารู้ผิดรู้ชอบด้วยตัวเอง ดังมีผลการวิจัยยืนยันสนับสนุน เช่นงานวิจัยของอนุชา สมจิตร (2539) ที่ศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลจากการปฏิบัติธรรมฐานด้วยการเจริญสติปัฏฐานสี่ หรืองานวิจัยของ พิณภา หมวทยอด (2548) ที่ศึกษาผลของการฝึกสติโดยวิธีผสมผสานแนวพุทธและจิตวิทยาที่มีต่อการพัฒนาพฤติกรรมความรับผิดชอบด้านการเรียนของเยาวชน เป็นต้น

การฝึกสติและสมาธิไม่ได้ช่วยพัฒนาเฉพาะคุณลักษณะอันพึงประสงค์เท่านั้นแต่ยังช่วยพัฒนาสติปัญญาหรือความสามารถในการเรียนรู้ได้ด้วยเนื่องจากขณะที่ฝึกสติและสมาธิจนเกิดความสงบนั้นจะเกิดการเปลี่ยนแปลงของคลื่นสมองที่เรียกว่าคลื่นอัลฟา (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2535) ซึ่งแตกต่างจากคลื่นสมองของคนปกติทั่วไป เป็นคลื่นที่มีขนาดใหญ่กว่าและมีพลังงานสูงกว่าคลื่นสมองของคนปกติ เป็นปัจจัยที่ทำให้สามารถทำงานหรือเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำมาอย่างต่อเนื่อง จากผลการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (O-net) ปีการศึกษา 2551 นั้น เมื่อพิจารณาคะแนนของนักเรียนโรงเรียนพรวัววิทยาคมพบว่ามีคะแนนเฉลี่ย 32.40 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน) ซึ่งน้อยกว่าคะแนนเฉลี่ยในระดับจังหวัด (39.77คะแนน) และคะแนนเฉลี่ยระดับชาติ (36.06 คะแนน) จึงจะเห็นได้ว่าการที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ต่ำ ยังเป็นปัญหาที่ครูผู้สอนต้องคิดค้นแก้ไขเสมอมา การฝึกสติและสมาธิสามารถทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์สูงขึ้นได้ ดังงานวิจัยของชาลี หวานจำ (2530) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่ฝึกสมาธิวันละ 2 ครั้ง ครั้งละครึ่งชั่วโมงเป็นเวลา 10 สัปดาห์ เทียบกับนักเรียนกลุ่มที่ทำกิจกรรมศิลปะในช่วงเวลาเดียวกัน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนทั้งสองกลุ่มแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

จะเห็นได้ว่าการฝึกสติและสมาธิสามารถช่วยพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้แต่มีข้อสังเกตว่าการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกสติและสมาธินั้นมักจะทำเป็น

กิจกรรมเฉพาะที่แยกจากการเรียนการสอนปกติดังที่ อนุชา สมจิตร ได้ใช้วิธีการเจริญสติปัญญา เป็นระยะเวลา 7 วัน พิณภา หมวกยอด ได้ใช้โปรแกรมการฝึกสติซึ่งเป็นการอบรมเชิง ปฏิบัติการ ใช้เวลาเต็มวัน 3 ครั้ง ห่างกันครั้งละ 1 สัปดาห์ และในแต่ละสัปดาห์จะมีการฝึกสติ อีกสัปดาห์ละ 2 ครั้งครั้งละ 1 ชั่วโมง และ ชาลี หวานฉ่ำ ได้ใช้วิธีการฝึกสมาธิวันละ 2 ครั้ง ครั้งละ ครึ่งชั่วโมง การชักชวนให้นักเรียนมีความสนใจและต้องการฝึกสติและสมาธิตามวิธีการ ดังกล่าวนับเป็นความยากลำบากประการหนึ่งเพราะเมื่อไรก็ตามที่พูดถึงสติและสมาธิ นักเรียน จะคิดว่าเป็นเรื่องทางศาสนาที่น่าเบื่อหน่ายและไม่ท้าทายต่อการแสวงหาของนักเรียน (พิณภา หมวกยอด, 2548) ดังนั้นการที่จะชักชวนให้นักเรียนมีความสนใจ และต้องการฝึกสมาธิโดยใช้ เวลาฝึกครั้งละนานติดต่อกัน จึงมักไม่ได้รับความสนใจ และเหตุผลอีกประการหนึ่ง การจัด กิจกรรมที่เป็นช่วงเวลาเฉพาะดังกล่าวมักจะจัดอย่างต่อเนื่องยาวนานไม่ได้เนื่องจากจะส่งผล กระทบ ทั้งในเรื่องงบประมาณ และเวลาในการทำกิจกรรมอื่นของนักเรียน อีกทั้งยังขาดความ ต่อเนื่องขณะที่ฝึกนักเรียนอาจจะมีความตั้งใจฝึกให้ติดต่อกันตลอดไป แต่เมื่อเสร็จสิ้นการฝึก นักเรียนได้พบกับสิ่งแวดล้อมช่วยต่าง ๆ ก็สามารถทำให้เลิกสนใจในการฝึกได้

ด้วยเหตุผลดังกล่าวครูผู้วิจัยจึงสนใจนำวิธีฝึกสติและสมาธิมาใช้ในห้องเรียนโดยใช้ รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนรายวิชาคณิตศาสตร์เพิ่มเติม ซึ่งอาศัยแนวคิดการพัฒนา นักเรียนตามหลักไตรสิกขา มีการกระตุ้นความสนใจในการฝึกของนักเรียนภายใต้แนวคิดทฤษฎี การเรียนรู้ทางสังคม การดำเนินการสามารถปฏิบัติได้ตลอดเวลาโดยไม่เบียดบังการทำกิจกรรม อย่างอื่นของนักเรียน อีกทั้งยังสามารถฝึกได้อย่างต่อเนื่องตลอดภาคเรียนตลอดปี เพื่อศึกษาผล ที่เกิดขึ้นทั้งในด้านของกระบวนการจัดการเรียนรู้และด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์และ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนอันจะเป็นแนวทางส่งเสริมพัฒนาให้นักเรียนเป็นคน เก่ง ดี มีสุข ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียนในการพัฒนากระบวนการ จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการการฝึกสติและสมาธิเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการการฝึกสติและสมาธิ
3. เพื่อศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับ การจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการการฝึกสติและสมาธิ

4. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการการฝึกสติและสมาธิ

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 โรงเรียนพร้าวิทยาคม จังหวัดชัยภูมิ
2. เนื้อหาที่ศึกษา เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งศึกษาพฤติกรรมการจัดการเรียนรู้ของครู พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนคุณลักษณะอันพึงประสงค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนในการดำเนินการจัดการเรียนรู้ควบคู่กับกระบวนการวิจัยโดยบูรณาการฝึกสติและสมาธิในการจัดการเรียนรู้รายวิชา ในรายวิชาคณิตศาสตร์เพิ่มเติม ค40205 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 ตามหลักสูตรสถานศึกษา ตลอดภาคเรียนจำนวน 2 หน่วยการเรียนรู้คือหน่วยที่ 1 เรื่องการเรียงสับเปลี่ยนและการจัดหมู่ หน่วยที่ 2 เรื่องความน่าจะเป็น

นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการปฏิบัติจริงจากการเรียนการสอนในชั้นเรียน โดยใช้วิธีการที่เชื่อถือได้เป็นระบบ กระบวนการวิจัยเริ่มจากการศึกษาปัญหา รวมทั้งสาเหตุของปัญหาเพื่อวางแผนและดำเนินการตามแผนที่วางไว้ ขณะดำเนินการจะมีการสังเกตและประเมินผลทุกครั้งเพื่อปรับปรุงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่พึงประสงค์แล้วนำมาปรับปรุงโดยผ่านกระบวนการของวงจรการปฏิบัติ ในลักษณะบันไดเวียน และข้อมูลที่รวบรวมได้ในแต่ละขั้นตอน จะเป็นพื้นฐานในการแก้ปัญหาในขั้นต่อไป

การฝึกสติ หมายถึง การฝึกทักษะเพื่อให้มีความระลึกรู้ตัวในขณะปัจจุบัน ไม่เผลอโดยการกำหนดรู้อาการของ กาย(การกระทำ ความเคลื่อนไหว) เวทนา (ความรู้สึก สุข ทุกข์ เจ็บ) จิต (มีโลก โกรธ หลงหรือไม่ เป็นสมาธิหรือฟุ้งซ่าน) ธรรม (ธรรมารมณ์ต่าง ๆ เช่น นิเวศน์ 5) ที่เกิดขึ้น โดยเริ่มฝึกจากขณะที่เรียนได้แก่การสังเกตว่าขณะที่เรียนเกิดความรู้สึกด้านบวกกี่ครั้ง ด้านลบกี่ครั้ง ความสนใจเบี่ยงเบนไปจากเนื้อหาที่ครั้ง แล้วระบุชื่ออาการเหล่านั้นโดยไม่ปิดป้อง หลังจากนั้นจึงพัฒนาการฝึกเป็นการสังเกตตนเองนอกเหนือจากขณะที่เรียนรู้และคอยกำหนดรู้กำกับพฤติกรรมให้เป็นไปในทางที่พึงประสงค์

การฝึกสมาธิ หมายถึง การฝึกทักษะเพื่อทำให้เกิดความตั้งมั่นของจิตใจให้จดจ่ออยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งใช้วิธีการฝึก 2 รูปแบบ คือ การฝึกแบบนั่งสมาธิ และการฝึกแบบเพ่งความสนใจไปที่เนื้อหาการเรียนรู้และครู

บูรณาการการฝึกสติและสมาธิในการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การจัดการเรียนรู้รายวิชาคณิตศาสตร์เพิ่มเติม ค40205 ที่มีการสอดแทรกการฝึกสติและสมาธิขณะที่เรียน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมการฝึกสติและสมาธิ 4 ระยะคือ ระยะที่ 1 เตรียมความพร้อมของนักเรียนต่อการฝึกสติและสมาธิ (ใช้เวลา 13 ชั่วโมงเรียน) ระยะที่ 2 ฝึกนั่งสมาธิก่อนเรียน 5-10 นาที (16 ชั่วโมงเรียน) ระยะที่ 3 ฝึกสติและสมาธิโดยเพ่งความสนใจไปที่ครูผู้สอนและกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชั่วโมงเรียน (12 ชั่วโมงเรียน) ระยะที่ 4 ฝึกสติและสมาธิโดยการกำหนดรู้และกำกับควบคุมพฤติกรรมของตนตลอดระยะเวลาที่อยู่ในรั้วโรงเรียน (19 วัน)

คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับนักเรียนโรงเรียนพร้าวิทยาคม ซึ่งประกอบด้วย ความรับผิดชอบ ประหยัดและออม มีสัมมาคารวะและอ่อนน้อมถ่อมตน และความซื่อสัตย์

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ หมายถึง คะแนนที่นักเรียนทำได้จากแบบทดสอบปลายภาคเรียนวิชาคณิตศาสตร์เพิ่มเติม ค40205 อันแสดงถึงความรู้ความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ครูได้พัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการจัดการศึกษา คือเพื่อพัฒนานักเรียนให้ เก่ง ดี มีสุข
2. นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาวิจัยได้รับการปลูกฝังการเรียนรู้และพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างเป็นระบบ ทำให้สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม
3. องค์ความรู้ที่ได้ที่ได้จากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในการวางแผนพัฒนาผู้เรียนต่อไป